

Ebba Brahe – driftig affärskvinna som blev legend

Skinnskattebergs alla anrika herrgårdar till trots, så hör ändå ett litet lusthus i Bockhammar till kommunens mest besökta utflyktsmål. Varje år söker sig bortåt 10 000 personer till Sveriges äldsta lusthus, uppfört 1636 på uppdrag av Ebba Brahe.

Kunglig romans och levande legender bidrar tillsammans med det natursköna läget till lusthusets popularitet. Har man tur kan man t.o.m. få möta Ebba "livs levande" i lusthuset, iklädd vit skir klädnad, diadem i håret och röd plym. Lyckas man inte pricka in sitt besök i Bockhammar just när Ebba Brahe är på visit, är det inte svårt att framkalla henne för sin inre syn, när man på den lilla holmen vid lusthuset hör fåglarna sjunga Ebbas sånger i dur och i moll.

Blev inte kunglig brud

Ebba Brahe föddes 1596. Eftersom hon tillhörde en av Sveriges förnämsta ätter fick hon tillbringa en stor del av sin uppväxt som hovfröken på Stockholms slott. Där träffade hon den jämnåriga prins, som redan 1611 blev kung Gustav II Adolf. De två blev förälskade, men giftermål mellan dem förhindrades av änkedrottning Christina, som ansåg att Sveriges drottning skulle vara av kungligt blod.

Ebba hade förstås att finna sig i drottningens beslut och lär på en glasruta i slottet ha ristat: *Jag är förnöjd med lotten min och tackar Gud för nåden sin.*

Drottningens svar blev: *Det ena du vill, det andra du skall, så plär det mest gå i dylika fall.*

Enligt legenden är Ebba Brahes romans med Gustav II Adolf en anledning till att lusthuset i Bockhammar blev byggt. Ebba sägs ha längtat till denna undangömda vrå i Bergslagen för att sitta i lusthuset och läsa breven från sin ungdoms kärlek till "sin aller käraste fränka".

Lusthuset byggdes fyra år efter Gustav II Adolfs död vid Lützen.

Driftig och ärbar 14-barnsmor

Istället för med kungen blev Ebba Brahe 1618 gift med fältherren och riksmarsken Jacob De la Gardie. Paret fick 14 barn, bl.a. Ebbas favoritson Magnus Gabriel De la Gardie som så småningom blev rikskansler m.m.

Familjen De la Gardie var en av den tidens mest inflytelserika och förmögna. Man ägde många gods och bruk runtom i Sverige. Bockhammars bruk, som anlades 1607 lär dock ha ägts av Ebbas far Magnus Brahe. Ebba fick ärva det 1633, och då lät hon och maken Jacob

uppföra en slottsliknande byggnad, som sägs ha varit mycket vacker både in - och utvändigt. Den konstälskande sonen Magnus Gabriel hade stort inflytande på den konstnärliga utsmyckningen.

Efter makens död 1652 styrde Ebba Brahe familjens många anläggningar med stor skicklighet. Hon sägs ha varit en av den tidens skickligaste affärskvinnor, samtidigt hon överallt mötte stor respekt och beundran för sin mänsklighet och värme. I de legender om henne som levt vidare genom århundradena framställs hon som en god och ärlig kvinna. Hennes vålnad sägs visserligen uppenbara sig för människor som fört ett omoraliskt liv, men hon är ingen straffande eller hämnande gengångare. Istället vill hon leda på den rätta vägen genom sitt eget goda föredöme.

Ebbas och fåglarnas sånger

Ebba Brahe hade under hela sitt liv mycket att stå i och många platser att bo och vistas på. Legenderna säger dock att hon varje sommar, speciellt sedan hon blivit änka, sökte sig till Bockhammar för att få lugn och ro. Hon började då sina dagar med att sjunga en munter visa i lusthuset, som med sitt välvda tak är ett utmärkt sångrum. Denna morgonvisa kallas ”Viola-sången” och det sägs att kungen hade sänt den till henne och liknat Ebba vid en viol. Mot aftonen kom vemodet och då sjöng Ebba en sorglig visa i solnedgången. Efter Ebbas död, den 5 januari 1674, tog fåglarna över sångstunderna vid lusthuset. Sägner säger att det fågelpar som sjunger den jublande morgonsången på holmen symboliserar Ebba Brahe och Gustav II Adolf, kvittrande om sin ungdomskärlek. Och på kvällen sjunger ”trasten i alen” sin vemodiga aftonsång.

Möten med Ebba

Befolkningen i Bockhammar med omnejd tog Ebba Brahe till sina hjärtan, så till den grad att hon i folkmun haft ett stort inflytande på utvecklingen i bygden långt efter sin död – och kanske än idag. Enligt legenderna genljöd Bockhammarsskogen av dånande skott på Ebbas dödsdag, liksom det tidigare hade hänt såväl vid Gustav II Adolfs som Jacob De la Gardies död.

Många berättelser har levt vidare genom åren om personer som mött Ebba i hennes typiska kläder. Det sägs inte bero på att hon saknar ro i sin grav, utan mera på att hon vill visa sin omtanke om invånarna på den plats som hon hade varit så fäst vid. Vill hon berömma eller uppmuntra har hon ett leende på sina läppar. Om hon däremot vill tillrättavisa eller varna, tar hon på sin stränga min.

Två som vid flera tillfällen sägs ha fått en sådan varning av Ebba var en av ägarna till Bockhammar och hans hushållerska. De bröt mot sjätte budet och gavs ingen nattro av Ebba, förrän de på hennes uppmaning slutat med äktenskapsbrottet och gjort avbön inför prästen och församlingen i Gunnilbo kyrka.

Ebba Brahe sägs också ha haft sitt finger med i spelet när slottet på Bockhammar revs i början av 1800-talet. Hon hade 1673 sålt bruket till sin förvaltare Måns Christiernsson, men sägs inte ha varit riktigt nöjd med affären. Enligt legenden ska fogden Måns ha tillskansat sig stora rikedomar på Ebbas bekostnad. En del av dessa gömde han i slottets källare. Dessa murades senare igen, eftersom ingen av tjänstefolket vågade sig ner där, sedan Ebba hade visat sig där och varnat.

Ett flertal gånger under 1700-talet sägs Ebba Brahe ha visat sig och hotat ägarna med brand om inte slottet revs. Hon lär också ha uppmanat senare tiders ägare att fortsätta att sona fogden Måns svek genom att skänka pengar och andra gåvor till Gunnilbo kyrka och till

skolväsendet i församlingen. Om de inte gjorde det skulle egendomen aldrig gå i arv i tredje led. Trots frikostiga gåvor har ännu ingen av ägarna fått se sina barnbarn som ägare till Bockhammar.

Efter ännu en varning från Ebba lät dåvarande ägaren, greve C. Johan von Hermansson riva slottet i början av 1800-talet, trots att det fungerade både som brukskontor och bostad. Nuvarande mangårdsbyggnad uppfördes 1817 och vilar på en del av det gamla slottets grund. Källaren är fortfarande igenmurad och ingen har vågat trotsa Ebbas varning att gräva sig in där.

Kulturminne, värt att vårda

Det lilla lusthuset, som ligger mitt i bruksdammens vatten med broar till ”fastlandet” och holmen utanför, har däremot vårdats väl av ägarna genom århundradena. Det rosafärgade åttakantiga huset ser i stort sett ut idag så som det gjorde när Ebba Brahe satt där och sjöng. Fönstren lär ha blivit utbytta i mitten av 1800-talet, eftersom de gamla blyinfattade var sönderbrända och fullristade med namnteckningar och annan text. Under 1900-talet övergick besökarna till att istället skriva sina namn på väggarna, som sedan tidigare pryds av målningar med bl.a. humlerankor. En Gästbok bidrar idag till att hålla klottrandet på rimligare nivå. Tidens tand och tusenden av besökare sliter hårt på byggnaden. En viss renovering gjordes senast i mitten av 1970-talet, och nu under 2004 är det åter dags för Ebba Brahes lusthus att få en behövlig ansiktslyftning. De nuvarande ägarna har fått ekonomiskt stöd från Länsstyrelsen och kommunen för att hålla lusthuset i sådant skick att även kommande generationer ska få tillfälle att känna historiens vingslag och uppleva hur Ebba Brahes ande lever vidare.

FAKTA OM EBBA BRAHES LUSTHUS

- * Lusthuset är alltid öppet för besök på egen hand.
- * För att komma till Bockhammar tar du av från väg 250 i Stjärnvik. Efter ca 1 km är du framme vid lusthuset.
- * Ebba Brahes lusthus ingår i Ekomuseum Bergslagen
- * Våren 2003 gav Posten ut en serie frimärken med lusthus.

* F. A. Ekström.

Folkskolläraren som startade en av bygdens första folkskolor. Var även Postmästare och trädgårdsentusiast samt forskade och skrev ner legender om Ebba Brahe.